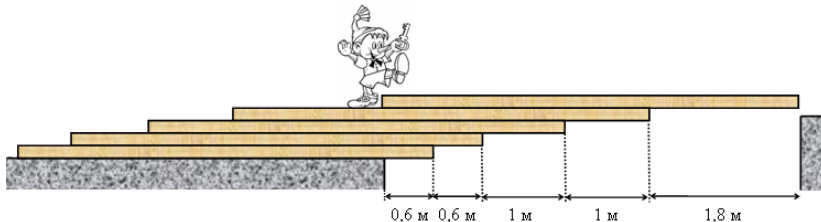

ЛІ Всеукраїнська олімпіада юних фізиків, м. Суми, 2014
Теоретичний тур
8-й клас

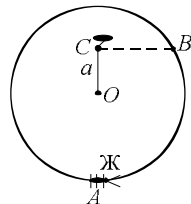
8.1. У безвітряну погоду прямим шосе їде колона автомобілів, підтримуючи відстань 100 м один від одного. Крайній автомобіль подає звуковий сигнал. Почувши його, водій наступного автомобіля з невеликою затримкою ($\tau = 1$ с) тисне на клаксон. Так від одного автомобіля до іншого з однаковими затримками часу сигнал передається з одного кінця колони в інший. Знайдіть швидкості поширення сигналу в один та в інший бік колони. Швидкість звуку у повітрі $c = 325$ м/с, швидкість колони $v = 90$ км/год.

Застосуйте аналогічну ідею для пояснення поширення світла в прозорому середовищі, вважаючи, що між атомами квант світла рухається зі швидкістю світла у вакуумі c , на деякий час поглинається, а потім випромінюється знову. Швидкість поширення світла у середовищі $u_0 = c/n$, де n – показник заломлення цього середовища. Знайдіть, на скільки швидкість u світла у напрямку руху потоку води ($n = 4/3$) перевищує швидкість u_0 світла у нерухомій воді. Швидкість води $v = 7$ м/с.

8.2. Буратіно вирішив утекти з полону у Карабаса-Барабаса. Він знайшов п'ять однакових дубових дощок, кожен утримав за себе, і висунув їх над прірвою (див. мал.). Доведіть, що дошки у такому положенні самі собою втримаються і не впадуть. Наскільки далеко Буратіно може обережно пройти ними? Запропонуйте Буратіно, як утекти від Карабаса-Барабаса, маса якого така сама, як у Буратіно і всіх дощок, разом узятих.

8.3. Легкий диск радіусом $R = 8$ см, який може вільно обертатися, підвішений на осі, що проходить на відстані $a = 4$ см від його центру (див. мал.). У нижню точку A диска сідає важкий жук і починає повзти по краю диска. Який шлях пройде центр диска (точка O) до того моменту, коли жук доповзе до точки B ? Задачу розв'язати, припускаючи, що жук набагато важчий, ніж диск.

8.4. На фото, зробленому з Землі (штат Флорида, США), МКС і «Атлантис» на фоні Сонця під час останньої експедиції відвідування 25 травня 2010 року (*див. мал.*). Міжнародна космічна станція (МКС) має довжину 72,8 м, ширину 108,5 м. Довжина багаторазового корабля «Атлантис» 37 м, а розмах крил складає 24 м. Поясніть відмінність між співвідношеннями розмірів на фото і у дійсності. Визначте висоту орбіти МКС над поверхнею Землі. Радіус Сонця 696 тис. км, відстань від Сонця до Землі 149,6 млн. км. Землю вважайте кулею.

Зауваження: під час розв'язку задачі можете скористатись виданою Вам лінійкою.

8.5. Струмінь води, що витікає з крана, звужується донизу. Знайти залежність діаметра d струменя від відстані l до крана. Початкова швидкість витікання води v_0 , діаметр отвору крана d_0 .

Задачі запропонували О. Ю. Орлянський (1,2,4), Є. П. Соколов (3), І. О. Анісімов (5).

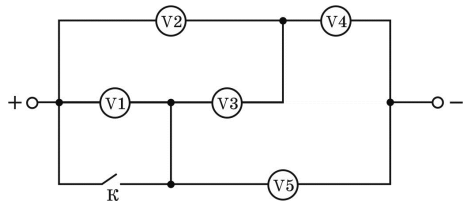
9 клас

9.1. В електрочайник потужністю 2 кВт налили літр води. Після того, як вода почала інтенсивно кипіти, чайник автоматично вимикається, але кипіння продовжується ще 15 с, поступово зменшуючи інтенсивність утво-

рення бульбашок пари. Ще через 30 с температура води у чайнику зменшується на 1°C . Вважаючи, що інтенсивність кипіння після вимкнення чайника зменшувалась рівномірно визначте середню температуру нагрівального елемента чайника у момент вимкнення. Чому дорівнює ККД чайника при температурах води, близьких до 100°C ? Запропонуйте формулу залежності ККД чайника від температури води. Маса нагрівального елемента $m = 200\text{ г}$, його питома теплоємність $c = 500\text{ Дж}/(\text{кг}\cdot^{\circ}\text{C})$, питома теплоємність води $c_{\text{в}} = 4200\text{ Дж}/(\text{кг}\cdot^{\circ}\text{C})$.

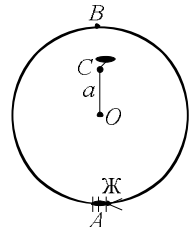
9.2. Тонка паличка AB суміщена із головною оптичною віссю збиральної лінзи так, що точка A збігається з точкою подвійної фокусної відстані лінзи, а точка B знаходиться на відстані $2,5 F$ від лінзи. Паличка починає рухатися з швидкістю $v = \text{const}$ у напрямку оптичного центра лінзи. Визначте відношення середніх швидкостей руху зображень точок A і B за час, протягом якого точка B переміститься в точку $2F$ лінзи. Визначте відношення розмірів зображення до розмірів палички в момент часу, коли точка B проходить точку $2F$.

9.3. Учень склав із п'яти вольтметрів коло (див. мал.) та приєднав його до джерела постійної напруги. Відомо, що вольтметри V_1 і V_4 однакові. У таблиці наведені покази деяких вольтметрів залежно від положення ключа K . У скільки разів опори вольтметрів V_1 і V_3 відрізняються від опору вольтметра V_2 ?

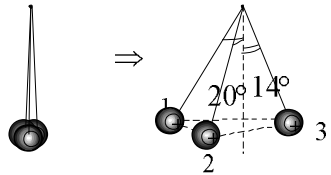

Покази вольтметрів	Ключ К розімкнено	Ключ К замкнено
V_1	3 В	0
V_2	2 В	1 В
V_3	3 В	4 В

9.4. Невагомий диск радіуса $R = 8\text{ см}$, який може вільно обертатися, підвішений на осі, що проходить на відстані $a = 4\text{ см}$ від його центру (див. мал.). У нижню точку диска A сідає важкий жук і починає повзти по краю диска зі швидкістю $V = 12\text{ мм/хв}$ на протилежний край диска, в точку B . Через який час жук набере максимальну швидкість (відносно нерухомої системи відліку)? Чому вона дорівнює? Чому дорівнює швидкість жука щодо нерухомої системи координат в той момент, коли він проповзе половину шляху AB відносно диска?

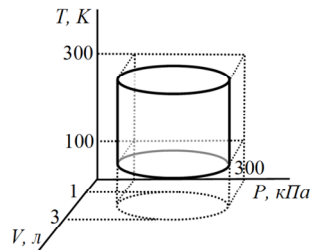
9.5. Три провідні кульки однакового розміру, але зроблені з різних матеріалів, підвісили на трьох нитках однакової довжини, закріплених в одній точці. Після надання цим кулям деякого заряду, кульки за рахунок кулонівського відштовхування розійшлися, утворивши рівнобедрений трикутник (див. мал.). При цьому нитки першої та другої кульки утворили з вертикаллю кут 20° , а нитка третьої кульки – кут 14° . Які кути з вертикаллю утворять нитки, якщо у новому досліді кулям надати заряд, у 2014 разів більший від попереднього?

Задачі запропонували О. Ю. Орлянський (1, 2), І. М. Гельфгат (3), Є. П. Соколов (4–5).

10 клас

10.1. Гелій знаходиться у спеціальному циліндрі з рухомих поршнем. Контролюючий пристрій забезпечує обмеження на можливі значення об'єму, тиску, температури і маси газу. Ці обмеження мають вигляд циліндричної поверхні на P - V - T діаграмі (див. мал.), де тиск може змінюватись від 100 кПа до 300 кПа, об'єм – від 1 л до 3 л, а температура – від 100 К до 300 К. Знайдіть мінімальне і максимальне значення, яке може мати маса газу у циліндрі, і вкажіть на діаграмі відповідні точки. Вантаж якої маси можна покласти на невагомий поршень, якщо циліндр закріпити у вертикальному положенні? Знайдіть максимальну корисну роботу, яку може виконати газ під поршнем, піднімаючи вантаж. Зовнішній атмосферний тиск $P_A = 100$ кПа, площа поршня $S = 1$ дм².

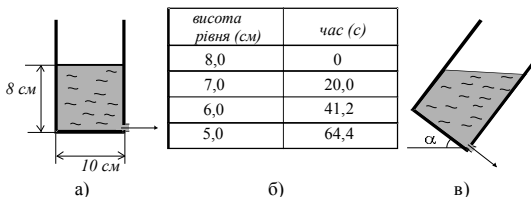

10.2. Учень вирішив зробити новорічну гірляндю з однакових лампочок розжарювання, розрахованих на потужність $P = 4,9$ Вт і напругу $U = 220$ В кожна. Для цього він з'єднав між собою п'ять клем лампочками (по одній лампочці між будь-якою парою клем) і до двох клем підключив джерело напруги 220 В. Нехтуючи залежністю опору від температури, знайдіть потужності, що виділятимуться у лампочках. Якими стануть ці потужності, якщо одна з лампочок перегорить? Дайте відповіді на попередні питання у випадку довільної кількості клем n .

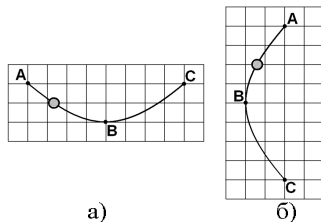
10.3. Модель гусениці складається з n однакових частин-модулів, що можуть віддалятися один від одного в напрямку руху на відстань $l = 1$ см. Гусениця висуває вперед перший модуль, потім підтягає до нього другий, і так далі аж до останнього. Чому може дорівнювати швидкість гусениці? Гусениця з якою кількістю частин виявиться найпрудишою? Коефіцієнт

тертя між поверхнями столу і гусениці $\mu = 0,8$. Під час руху одного модуля всі інші нерухомі, а сила, з якою гусениця рухає модуль, спрямована вздовж її тулуба. Під яким максимальним кутом до горизонту гусениця може підніматися по похилій площині?

10.4. Високу призматичну посудину наповнюють водою до висоти 8 см і потім відкривають невеликий отвір, розташований біля дна (див. мал. а). Таблиця (див. мал. б) показує, як знижується після цього рівень води в посудині з часом. Після того як рівень води опустився на 3 см, отвір закривають і нахиляють посудину на кут $\alpha = 37^\circ$ (див. мал. в). Через який час після відкриття отвору рівень води в нахиленій посудині знизиться ще на 1 см? Основа посудини – квадрат зі стороною 10 см, для розрахунків прийняти $\sin \alpha = 3/5$ і $\cos \alpha = 4/5$.

10.5. По вигнутій дротині може без тертя ковзати намистинка (див. мал.). Якщо розташувати цю дротину горизонтально, як показано на мал. а, і відпустити намистинку з точки А без початкової швидкості, то її прискорення в нижній точці В дорівнюватиме $a = 10 \text{ м/с}^2$. Ту саму дротинку, так само вигнуту, розташовують вертикально і знову відпускають намистинку з точки А без початкової швидкості (мал. б). Яким у цьому випадку буде її прискорення в точці В? Для розрахунків прийняти $g = 10 \text{ м/с}^2$, необхідні геометричні дані подано на мал.

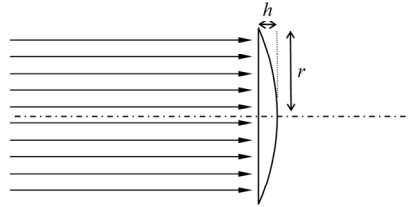

Задачі запропонували О. Ю. Орлянський (1–3), Є. П. Соколов (4, 5).

11 клас

11.1. Мінімальна відстань від астероїда до Сонця дорівнює 0,5 а. о., а максимальна – 1,5 а. о. Запишіть рівняння траєкторії астероїда в інерціальній системі відліку, пов'язаній із Сонцем. Зобразіть схематично траєкторію. Розрахуйте кути її перетину з траєкторією Землі. Зобразіть схематично траєкторію астероїда у системі відліку, що обертається навколо Сонця разом із Землею. Обґрунтуйте вигляд траєкторії. Визначте напрям дотичної до цієї траєкторії на відстані 1 а. о. від Сонця. Вважайте орбіту Землі колом радіусом 1 а. о. Астероїд і Земля обертаються навколо Сонця в одній площині та в один бік, вважайте Землю за матеріальну точку.

11.2. Тонка плоско-опукла лінза радіусом r і товщиною $h = 2,5$ мм виготовлена з матеріалу, показник заломлення якого n . У повітрі на плоску поверхню лінзи перпендикулярно до неї падає паралельний пучок монохроматичного світла (див. мал.). Якщо опукла частина лінзи утворена сферичною поверхню, паралельний пучок після проходження лінзи в одній точці не збирається, а освітлює деякий об'єм біля фокусу. Визначте найменшу довжину відрізка головної оптичної осі, що виявиться освітленим.

11.3. Необмежена ідеально провідна заряджена площина з поверхневою густиною заряду σ та поверхневою густиною маси ρ починає поступально рухатися зі швидкістю v_0 , перпендикулярно до своєї поверхні. В початковий момент часу вона знаходиться в лівому кінці вакуумного міжелектродного проміжку довжиною L , обмеженому двома ідеально провідними заземленими нескінченими площинами. За якої умови заряджена площина долетить до правого кінця проміжку?

11.4. Протон рухається по гвинтовій траєкторії навколо напрямку магнітного поля Землі у радіаційному поясі ван Аллена, де мінімальна індукція магнітного поля в середній частині поясу складає $B_1 = 6,5$ мкТл. За якого співвідношення між поздовжньою (вздовж напрямку геомагнітного поля) та поперечною швидкістю протона в середній частині поясу буде можливим його відбивання від області більш сильного магнітного поля поблизу магнітного полюсу, де максимальне значення поля складає $B_2 = 65$ мкТл.

Вказівка: Індукція магнітного поля вздовж його напрямку змінюється дуже повільно.

11.5. Якщо маленька кулька падає в повітрі з великої висоти, вона розганяється до максимальної швидкості $u = 10$ м/с. Цю кульку кинули з рівня Землі з початковою швидкістю $v_0 = 20$ м/с під кутом $\alpha = 30^\circ$ до горизонту. Кулька впала на землю через $t = 1,6$ с. Визначте: 1) швидкість v_1 кульки у верхній точці; 2) модуль швидкості v кульки перед падінням; 3) відстань L від початкової точки до точки падіння. Чи може висота H верхньої точки траєкторії дорівнювати 1,5 м? Вважайте, що сила опору повітря прямо пропорційна швидкості, $g = 10$ м/с².

Задачі запропонували О. Ю. Орлянський (1, 2), І. О. Анісімов (3), О. І. Кельник (4), І. М. Гельфгат (5).